IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

SINXRON TARJIMONNING MADANIYATLARARO KOMMUNIKATSIYA VA MADANIYAT TRANSFERI JARAYONIDAGI VOSITACHILIK ROLI

Barnohon Shamsieva
PhD, dotsent,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20535809

Annotatsiya

Maqolada sinxron tarjima jarayoni faqat til birliklarini o‘girish bilan cheklanmasligi, balki madaniy ma’nolarni qabul qiluvchi auditoriyaga moslashtirish, qayta qurish va yetkazish vazifalarini ham o‘z ichiga olishi asoslab berilgan. Shuningdek, madaniy realiyalar, milliy qadriyatlar, ijtimoiy normalar va konseptlarning tarjima jarayonida qanday o‘zgarishlarga uchrashi hamda tarjimonning bu jarayondagi ishtiroki tahlil qilingan.

Tadqiqot natijalari sinxron tarjimonlarni lingvistik vositachi sifatida emas, balki madaniy mediator sifatida baholash zarurligini ko‘rsatadi. Madaniyat transferi nazariyasini sinxron tarjima tadqiqotlariga tatbiq qilish madaniyatlararo kommunikatsiya jarayonlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: sinxron tarjima, madaniyat transferi, madaniyatlararo kommunikatsiya, madaniy vositachilik, tarjimashunoslik, interpretatsiya.

Аннотация

В статье обосновывается, что процесс синхронного перевода не ограничивается лишь передачей языковых единиц, а включает адаптацию, реконструкцию и передачу культурных смыслов аудитории принимающей стороны. Также анализируются изменения, которым подвергаются культурные реалии, национальные ценности, социальные нормы и концепты в процессе перевода, а также участие переводчика в данном процессе.

Результаты исследования свидетельствуют о необходимости рассматривать синхронного переводчика не только как лингвистического посредника, но и как культурного медиатора. Применение теории культурного трансфера к исследованиям синхронного перевода позволяет глубже понять процессы межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: синхронный перевод, культурный трансфер, межкультурная коммуникация, культурное посредничество, переводоведение, интерпретация.

Abstract

The rapid development of globalization and international cooperation has intensified the need for effective communication between representatives of different languages and cultures. In such conditions, simultaneous interpreters function not only as professionals who transfer information from one language to another, but also as important mediators of intercultural communication. This article examines the cultural mediation functions of simultaneous interpreters from the perspective of Cultural Transfer Theory. The study draws upon the scholarly works of Michel Espagne, Anthony Pym, Marianne Lederer, and other researchers who have investigated the role of translators and interpreters in the process of cultural transfer.

The article argues that simultaneous interpreting is not limited to the transmission of linguistic units but also involves the adaptation, reconstruction, and communication of cultural meanings to target audiences. Furthermore, it analyzes the transformations that cultural realia, national values, social norms, and concepts undergo during the interpreting process, as well as the interpreter’s role in facilitating these transformations.

The findings demonstrate the necessity of viewing simultaneous interpreters not merely as linguistic intermediaries but as cultural mediators. Applying Cultural Transfer Theory to simultaneous interpreting studies contributes to a deeper understanding of intercultural communication processes and highlights the interpreter's role in shaping cultural understanding across linguistic boundaries.

Keywords: simultaneous interpreting, cultural transfer, intercultural communication, cultural mediation, translation studies, interpretation.

So‘nggi yillarda tarjimashunoslik va interpretatsiya nazariyasida tarjimon shaxsiga bo‘lgan munosabat sezilarli darajada o‘zgardi. An’anaviy yondashuvlarda tarjimon faqat axborotni bir tildan ikkinchi tilga uzatuvchi vosita sifatida talqin qilingan bo‘lsa, zamonaviy tadqiqotlar uni madaniyatlararo muloqotning faol ishtirokchisi sifatida baholamoqda (Pöchhacker, 2016). Madaniyat transferi nazariyasi nuqtai nazaridan qaralganda, tarjimon manba va qabul qiluvchi madaniyat o‘rtasidagi asosiy vositachilardan biri hisoblanadi. Espagne (2013) ta’kidlashicha, madaniy transfer vositachilarsiz amalga oshmaydi. Tarjimon esa madaniy ma’no, qadriyat va tasavvurlarni bir madaniy makondan boshqasiga yetkazishda muhim o‘rin tutadi.

Sinxron tarjimonning faoliyati yozma tarjimondan farqli ravishda real vaqt rejimida amalga oshiriladi. Shu sababli u nutqni tinglash, tushunish, tahlil qilish va tarjima qilish jarayonlarini bir vaqtning o‘zida bajaradi (Seeber, 2015). Mazkur jarayon yuqori darajadagi kognitiv faoliyatni talab qiladi. Chernov (2004) sinxron tarjimani insonning eng murakkab nutqiy faoliyat turlaridan biri sifatida baholaydi.

Sinxron tarjima jarayonida tarjimon nafaqat so‘zlarning lug‘aviy ma’nosini, balki ularning ortida yashiringan madaniy va pragmatik ma’nolarni ham anglay olishi kerak. Chunki turli xalqlarning tarixiy tajribasi, diniy qarashlari, milliy qadriyatlari va ijtimoiy normalari til birliklarida o‘z aksini topadi (Ter-Minasova, 2000). Lederer (2007) interpretativ nazariyada tarjimaning asosiy maqsadi til birliklarini emas, balki ma’noni uzatish ekanligini ta’kidlaydi. Ma’no esa har doim madaniy kontekst bilan bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli tarjimon manba matn mazmunini qabul qiluvchi auditoriya madaniyatiga moslashtirishga majbur bo‘ladi.

Xalqaro tashkilotlar, diplomatik muzokaralar va xalqaro konferensiyalarda sinxron tarjimonlarning vositachilik roli ayniqsa yaqqol namoyon bo‘ladi. Bunday vaziyatlarda noto‘g‘ri talqin qilingan madaniy birlik yoki pragmatik ma’no kommunikativ muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi mumkin. Mason (2006) fikricha, tarjimonlar madaniyatlararo muzokarachilar sifatida ham faoliyat yuritadilar.

Demak, sinxron tarjimonning vazifasi faqat axborotni uzatish bilan cheklanmaydi. U madaniy tafovutlarni yumshatadi, kommunikativ to‘siqlarni bartaraf etadi hamda turli madaniyat vakillari o‘rtasida o‘zaro tushunishni ta’minlaydi. Shu jihatdan sinxron tarjimonni lingvistik vositachidan ko‘ra madaniy mediator sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

Madaniyatlararo muloqot jarayonida eng murakkab masalalardan biri madaniy ma’nolarni tarjima qilish hisoblanadi. Har bir xalqning tili uning madaniyati, qadriyatlari va dunyoqarashi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ayrim tushunchalar boshqa madaniyat vakillari uchun tushunarsiz bo‘lishi mumkin (House, 2015). Madaniyat transferi nazariyasiga ko‘ra, bir madaniyatdan boshqasiga o‘tgan har qanday madaniy unsur yangi muhitda ma’lum darajada transformatsiyaga uchraydi (Espagne, 2013). Sinxron tarjimada ushbu jarayon yanada murakkablashadi, chunki tarjimon qisqa vaqt ichida eng maqbul kommunikativ yechimni topishi lozim bo‘ladi. Newmark (1988) madaniy birliklarni tarjima qilishda ekvivalent topish har doim ham mumkin emasligini qayd etadi. Ayniqsa, milliy taomlar, urf-odatlar, diniy marosimlar, tarixiy voqealar va madaniy konseptlar tarjimasida moslashtirish strategiyalaridan foydalanishga to‘g‘ri keladi.

Masalan, yapon madaniyatidagi hurmat kategoriyalari yoki o‘zbek xalqiga xos mehmondo‘stlik an’analari boshqa madaniyat vakillari tomonidan to‘liq anglanmasligi mumkin. Bunday vaziyatlarda tarjimon madaniy vositachi sifatida ma’lumotni qabul qiluvchi auditoriyaning bilim va tajribasiga moslashtiradi. Lakoff va Johnson (1980) metaforalarning inson tafakkuri va madaniy tajribasi bilan bog‘liqligini ko‘rsatib berganlar. Shu sababli metaforalarni tarjima qilish jarayonida ham ma’noning qayta qurilishi kuzatiladi. Tarjimon metaforaning tashqi shaklini emas, balki uning konseptual mazmunini yetkazishga intiladi.

Pym (2010) fikricha, madaniyatlararo kommunikatsiya oddiy transfer emas, balki doimiy muzokara va moslashuv jarayonidir. Ushbu fikr sinxron tarjimaga ham to‘liq taalluqlidir. Tarjimon manba madaniyat va qabul qiluvchi madaniyat o‘rtasida muvozanatni saqlagan holda kommunikativ samaradorlikka erishishga harakat qiladi. Shunday qilib, sinxron tarjimada madaniy moslashuv va ma’noning qayta qurilishi tabiiy hodisa hisoblanadi. Tarjimon ushbu jarayonning faol ishtirokchisi sifatida madaniy ma’nolarning muvaffaqiyatli transfer bo‘lishini ta’minlaydi.

Zamonaviy interpretatsiya tadqiqotlarida tarjimonning faolligi va qaror qabul qilish jarayonidagi ishtiroki alohida ilmiy yo‘nalish sifatida o‘rganilmoqda. Ilgari tarjimon "ko‘rinmas" vositachi sifatida talqin qilingan bo‘lsa, bugungi kunda u kommunikatsiyaning faol subyekti sifatida qaralmoqda (Venuti, 2018).

Tarjimon har bir nutqiy vaziyatda til birliklarini tanlaydi, madaniy elementlarni moslashtiradi va ma’lumotni auditoriyaga yetkazish usullarini belgilaydi. Shu sababli uning shaxsiy tajribasi, madaniy bilimlari va kasbiy malakasi kommunikatsiya natijasiga ta’sir ko‘rsatadi (Wadensjö, 1998).

Ayniqsa, xalqaro diplomatik uchrashuvlar, siyosiy muzokaralar va biznes aloqalarda tarjimonning qarorlari muloqotning muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz yakunlanishiga ta’sir qilishi mumkin. Shu bois zamonaviy tarjimashunoslik tarjimonni kommunikativ jarayonning muhim ishtirokchisi sifatida baholaydi. Madaniyat transferi nazariyasi ham vositachilarning roliga alohida e’tibor qaratadi. Ushbu nazariya doirasida tarjimon madaniy bilimlarni bir muhitdan ikkinchi muhitga olib o‘tuvchi asosiy agentlardan biri sifatida qaraladi (Mineeva, 2016). Natijada, sinxron tarjimonning faoliyati nafaqat til birliklarini tarjima qilish, balki madaniy bilimlarni uzatish, madaniyatlararo tushunishni rivojlantirish va global kommunikatsiyani qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Madaniyat transferi nazariyasining amaliy jihatlarini sinxron tarjima jarayonida kuzatish mumkin. Ayniqsa, turli madaniy makonlarga mansub bo‘lgan o‘zbek va yapon xalqlari o‘rtasidagi muloqotda ayrim til birliklarini tarjima qilish jarayonida madaniy moslashtirish zarurati yuzaga keladi.

Masalan, yapon tilidagi **「お疲れ様です」(otsukaresama desu)** birikmasi so‘zma-so‘z tarjima qilinganda “charchadingiz” yoki “mehnatingiz uchun rahmat” ma’nolarini anglatadi. Biroq ushbu ifoda yapon madaniyatida hamkasblar o‘rtasidagi hurmat, e’tirof va ijtimoiy birdamlikni ifodalovchi kommunikativ birlik hisoblanadi. O‘zbek tilida uning to‘liq ekvivalenti mavjud emas. Shu sababli sinxron tarjimon vaziyatga qarab “Rahmat”, “Yaxshi ishladingiz”, “Mehnatingiz uchun tashakkur” kabi variantlardan foydalanishga majbur bo‘ladi. Bunday holatda ma’no saqlanib qolsa-da, madaniy mazmun qisman transformatsiyaga uchraydi.

Yana bir misol sifatida **「よろしくお願いいたします」(yoroshiku onegaishimasu)** iborasini keltirish mumkin. Ushbu birlik yapon kommunikativ madaniyatida kelgusidagi hamkorlikka umid bildirish, iltimos qilish yoki o‘zaro hurmatni ifodalash vazifasini bajaradi. O‘zbek tiliga “Siz bilan hamkorlik qilishdan mamnun bo‘laman”, “Yordamingizga umid qilaman”, “Oldindan rahmat” kabi turli variantlarda tarjima qilinadi. Demak, tarjimon vaziyat va kommunikativ maqsaddan kelib chiqib ma’noni qayta quradi.

O‘zbek madaniyatiga xos birliklar tarjimasida ham shunga o‘xshash muammolar kuzatiladi. Masalan, “mehmon otangdan ulug‘” maqoli yoki “mehmondo‘stlik” konsepti yapon auditoriyasi uchun to‘liq tushunarli bo‘lmasligi mumkin. Bunday vaziyatlarda sinxron tarjimon qo‘shimcha izohlash yoki pragmatik moslashtirish strategiyalaridan foydalanadi (Newmark, 1988).

Shuningdek, o‘zbek va yapon tillaridagi murojaat shakllari ham madaniy tafovutlarni yaqqol namoyon etadi. Yapon tilidagi keigo tizimi (hurmat tili) ijtimoiy munosabatlar va ierarxiyani ifodalashning murakkab vositasi hisoblanadi. O‘zbek tilida hurmat kategoriyasi mavjud bo‘lsa-da, uning ifodalanish shakllari yapon tilidagidan sezilarli darajada farq qiladi. Shu sababli sinxron tarjimon faqat grammatik shakllarni emas, balki hurmat darajasini ham qabul qiluvchi auditoriyaga mos ravishda yetkazishi zarur bo‘ladi (Lederer, 2007).

Mazkur misollar shuni ko‘rsatadiki, sinxron tarjima jarayonida tarjimon faqat til birliklarini almashtirmaydi. U madaniy ma’nolarni izohlaydi, moslashtiradi va qayta quradi. Shu tariqa u madaniyat transferi jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Madaniyat transferi nazariyasi nuqtai nazaridan qaralganda, tarjimonning ushbu faoliyati manba madaniyat va qabul qiluvchi madaniyat o‘rtasidagi samarali kommunikatsiyani ta’minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi (Espagne, 2013; Pym, 2010).

Sinxron tarjimon manba va qabul qiluvchi madaniyat o‘rtasidagi asosiy vositachilardan biri hisoblanadi. U nafaqat lingvistik axborotni uzatadi, balki madaniy realiyalar, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, ijtimoiy me’yorlar va kommunikativ strategiyalarni ham qabul qiluvchi auditoriyaga moslashtiradi. Shu sababli sinxron tarjimonning faoliyati madaniyatlararo kommunikatsiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi.

Maqolada tahlil qilingan o‘zbek va yapon tillariga oid misollar madaniy ma’nolarni tarjima qilish jarayonida to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalentlar har doim ham mavjud emasligini ko‘rsatdi. Bunday vaziyatlarda tarjimon kommunikativ maqsad va auditoriyaning madaniy xususiyatlaridan kelib chiqib, ma’noni qayta qurish va pragmatik moslashtirish strategiyalaridan foydalanadi. Natijada madaniyat transferi jarayonida ayrim ma’no o‘zgarishlari yuzaga kelsa-da, kommunikativ samaradorlik ta’minlanadi.

Shuningdek, tadqiqot madaniyat transferi nazariyasini sinxron tarjima tadqiqotlariga tatbiq etish tarjimonning madaniy vositachi sifatidagi rolini chuqurroq anglash imkonini berishini ko‘rsatdi. Ushbu yondashuv tarjimonni passiv til vositachisi emas, balki madaniy ma’nolarni yaratish, talqin qilish va uzatishda faol ishtirok etuvchi kommunikativ agent sifatida baholashga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, sinxron tarjimon zamonaviy xalqaro kommunikatsiya tizimining muhim subyekti bo‘lib, uning faoliyati turli madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro tushunish va samarali muloqotni ta’minlashga xizmat qiladi. Kelgusida sinxron tarjimada madaniy adaptatsiya strategiyalari, tarjimonning qaror qabul qilish mexanizmlari hamda madaniyat transferining amaliy ko‘rinishlarini korpus materiallari asosida o‘rganish mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlarni yanada boyitishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bakhromkhodjaevna, S. B. (2021). The concept of “Transfer” and its role in translation studies. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, *10*(3), 302-305.
2. Chernov, G. V. (2004). *Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting: A Probability-Prediction Model*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
3. Espagne, M. (2013). *La notion de transfert culturel*. Paris: Presses Universitaires de France.
4. Espagne, M., & Werner, M. (1988). *Transferts culturels franco-allemands*. Paris: Éditions Recherche sur les Civilisations.
5. House, J. (2015). *Translation Quality Assessment: Past and Present*. London: Routledge.

6. Kalinin, S. S. (2017). O vazhnosti antropotsentricheskogo podkhoda k analizu protsessa kul'turnogo transfera. *Lingvoritoricheskaya paradigma: teoreticheskie i prikladnye aspekty*, 22(3), 45–53.
7. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
8. Lederer, M. (2007). *Translation: The Interpretive Model*. Manchester: St. Jerome Publishing.
9. Mason, I. (2006). *On Interpreting*. London: Routledge.
10. Mineeva, I. N. (2016). Cultural Transfer: From the History of an Idea to Methodology. *Philological Studies*, 4, 1–15.
11. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall.
12. Pöchhacker, F. (2016). *Introducing Interpreting Studies* (2nd ed.). London: Routledge.
13. Pym, A. (2010). *Translation and Text Transfer: An Essay on the Principles of Intercultural Communication*. Tarragona: Intercultural Studies Group.
14. Seeber, K. G. (2015). Cognitive Approaches. In F. Pöchhacker (Ed.), *Encyclopedia of Interpreting Studies* (pp. 56–60). New York: Routledge.
15. Shamsieva, Barnokhon Bahromkhodjaevna. The method of adaptation in translation and its linguocultural-pragmatic foundations // orienss. 2026. №21. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/the-method-of-adaptation-in-translation-and-its-linguocultural-pragmatic-foundations.
16. Shveitser, A. D. (2009). *Theory of Translation: Status, Problems and Aspects*. Moscow: LIBROKOM.
17. Ter-Minasova, S. G. (2000). *Language and Intercultural Communication*. Moscow: Slovo.
18. Venuti, L. (2018). *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (3rd ed.). London: Routledge.
19. Wadensjö, C. (1998). *Interpreting as Interaction*. London: Longman.
20. Yildiz, I. G., & Ögeyik, M. C. (2018). Cultural Transfer through Translation: Turkish Samples. *The International Journal of Language Society and Culture*, 25, 63–72.
21. Komissarov, V. N. (1988). Smyslovaya stratifikatsiya teksta kak perevodcheskaya problema. In *Tekst i perevod* (pp. 6–17). Moscow: Nauka.
22. Tsygankov, P. A. (2003). *Theory of International Relations*. Moscow: Gardariki.